కాలచక్రం నిలిచింది

బుచ్చిబాబు

ముకుందాన్ని తెంపుకూడ పిచ్చాసుపత్రిలో పెట్టారన్న వార్త విన్నప్పుడు కాలచక్రం నిలిచిపోయినట్లనిపించింది. ఆరుగురు అన్నదమ్ముల్లో నాలుగోవాడు ముకుందం. వలతైయ్యేళ్ళ కడిచయస్కుడు. చదువుకున్న వాడు. ఆ సత్తివల్ల సంక్రమించిన రెండు మేడలు, వొకతోట, యాభై ఎకరాల భూమి గల స్థితిపరుడు. మామగారు జిల్లాకలెక్టరు. జ్ఞాపకం వొచ్చినప్పుడల్లా కాలక్షేపానికి బి. ఎల్. పరీక్షకి కడుతుంటాడుగాని, ఉద్యోగం చేసే అవసరంగాని, అభిలాషగాని అతనికి లేవు. అన్నదమ్ములందరూ మంచి పదవుల్లో వున్నారు. కుటుంబంలో ఎవరికీ పిచ్చెత్తినట్లు లేదు. మనోవ్యాకులత చీకూ చింతా లేకుండా హాయిగా జీవితం గడిచిపోతున్నప్పుడు, ముకుందం పిచ్చాసుపత్రిలో ఎందుకు గడపవల్సి వొచ్చిందో నా కర్థం కాలేదు. నాకు పిచ్చెత్తినట్లయింది. కాలచక్రం కదలనట్లనిపించింది. కాలచక్రం కవి మెటఫరు. రచనా శిల్పంలో అదొక మిసుకు. దానిగోడవ ఎవరికొక్కవాలి?

రెండవ ప్రపంచ సంగ్రామం ప్రారంభమైందన్న వార్త తెలిసినప్పుడూ, మహాత్ముడు పరమపదించాడన్న వార్త విన్నప్పుడూ కొంతకాలం పాటు కాలచక్రం నిలిచిపోయినట్లనిపించింది. మళ్లా ముకుందం పిచ్చివిషయం తెలిసినప్పుడు అట్లాంటి అనుభవం కలిగింది. వైమానికుడు సహారాఎడారమధ్యని నేలమీదకి దిగి అడుగుపెట్టగా నే ఎటుచూసినా మంచే. జలపాతం వొంపుదగ్గర నిలిచిపోయింది. ఇట్లాంటివి జరిగినప్పుడు వూపిరి బిగబడతాం. గుండె కొట్టుకోడంలో వొక లయ, క్రమం వుంటాయిట. మధ్యలో వొకసారి కొట్టుకోడం మానేసి—వొక 'బీట్' విడిచేసి, తరవాత మళ్ళీ మామూలుగా గుండె కొట్టుకోవడం అసంభవం కాదని వైద్యశాస్త్రజ్ఞులు చెబుతున్నారు. మధ్యనున్న స్థలంగుండా ప్రయాణం చెయ్యకుండా నే, వొక పదార్థం వొకచోటునుండి మరోచోటుకి చేరుకోవడం సంభవమేనని భౌతిక శాస్త్రజ్ఞులు చెబుతున్నారు. ఇట్లాంటివి సంభవమైనప్పుడు ముకుందానికి పిచ్చెత్తడం మాత్రం ఎందుకు సంభవం కాకూడదనుకుని సమాధానపడినా, ఆ అనుభూతి అన్వేషణకి నన్ను పురికొల్పింది. వ్రాశే కొద్దీ, ముకుందం వ్యక్తిత్వం విశదపడుతుందేమో నన్న ఆశతో యీరచనకి వుపక్రమించాను.

ముకుందం అనేకమంది సామాన్యవ్యక్తులలో వొకడైతే అతన్నిగురించి నేను పట్టించుకోను. ఓరకంగా అతను అపూర్వ వ్యక్తి. ఆధునికయుగంలో ఆనందాన్ని సాధించగల వ్యక్తులు అరుదు. నాతోటి మానవులలో 'నాజీవితం హాయిగా, సంతోషంగా గడిచి పోతోంది' అని అన్నవారు నాకు తటస్థపడలేదు. మనలో ప్రతివారికీ ఏదోలోటు. ఆరోగ్యం వుండదు, అవకాశాలుండవు. డబ్బుండదు. ప్రేమకోరక్క చెడిపోతాం. తీరికకోసం పనిచేసి పొందిన తీరికలో యింకా పనిచేస్తాం. ఏకాంతం లేదు. ఇల్లొక జైలు. ఇందులోంచి తప్పించుకుని గుంపులో కలిసిపోతాం. మరో వ్యక్తి సమక్షంలో గాని మనం సజీవులమై వున్న విషయం బుజావు కాదు. కుళ్లు, కృత్రిమత, జాడ్యం, దాస్యం, నిద్రలో కూడా విరామం లేని మనోవ్యాకులత—యీ మహాసంగ్రామంలో పరిభ్రమిస్తూవున్న యీ వ్యక్తులందరికీ ఎందుకు పిచ్చెత్తలేదా అన్న సంశయం వొస్తుంది. పిచ్చెత్తకుండా, మామూలుగా వున్నవారుం టే కదా, పిచ్చిమందాన్ని కొలిచి విలువకట్టడానికి!

ఆనందమయజీవి ముకుందం. ఆ విధంగా అతను అపూర్వమైన వ్యక్తి. మరో విశేషం వుంది. ముకుందంలాంటి వ్యక్తులు మన సంఘంలో చాలామంది వున్నారు. ఆ రకం మనస్తత్వం గలవారికి అతను ప్రతినిధి. ఎప్పుడో వొకప్పుడు ముకుందాన్ని, అతని తెగ వారిని, కలుసుకోక తప్పదు. వారిని మీరు ప్రేమించవొచ్చు; ద్వేషించవొచ్చు. కాని వారి బారినుండి తప్పించుకు పారిపోలేరు. ఆఫీసుల్లో, క్లబ్బుల్లో, పార్కుల్లో, సినిమాహాలుల్లో, దుకాణాలలో, రైలుప్రయాణంలో, ఎక్కడో అక్కడ అతన్ని మీరు కలుసుకునే వుంటారు. ఎవరతను? అతనొక మాటకారి. వాగుడు రాయుడు. అతను మాట్లాడటం మొదలుపెడితే, మరి ఆగడు; ఎవరూ అతన్ని ఆపలేరు. పిడుగు పైన బడినప్పుడు ఎవరు తప్పించుకోగలరు? జలపాతాన్ని అరచేతితో ఆపడం ఎంత సులువో అతని వాలుక పరిభ్రమణాన్ని ఆపడం అంత సులువు. ఈ పాటికి మీరు గ్రహించేవుంటారు. ఆంగ్లంలో అతన్ని 'బోర్' అంటారు. ఎన్నో హాస్యపత్రికలు, ఎందరో హాస్యరచయితలు అతని వూసులు చెప్పుకుని రోజులు గడుపుతున్నారు.

అతని గాథలు వేనోళ్ల వింటాం. అతనొక పురాణపురుషుడు.

ముకుందం మంత్రజాలంలో చిక్కుకుని, గిలగిల తన్నుకుని, బైటపడిన వాళ్లల్లో, నే వొకణ్ణి. అతన్ని ద్వేషించాను; విమర్శించాను; నిర్మూలం చెయ్యాలని సంకల్పించాను; వెక్కిరించాను, హేళన చేశాను. జాలిపడ్డాను; చివరికి ప్రేమించాను. అతను లేని యీ ప్రపంచానికి నా కర్థం కనబడలేదు. అతన్ని పిచ్చాసుపత్రిలో పెట్టిన యీ ప్రపంచానికి పిచ్చి.

ఈ రకంగా ప్రపంచంపై కోపించి నేను సాధించిందేదీ లేదు. అందుచేత తమాయించుకుని ముకుందంతో నా పరిచయాన్ని ఉద్రేకరహితమైన దృక్పథంతో స్మరిస్తాను.

ముకుందాన్ని గురించి కుతూహలపడటానికి ఏవేవో చాలా కారణాలు చెప్పాను కాని అసలు విషయం వొదిలేశాను. అతనితో

దూరపుబంధుత్వం వుంది. ఆవిడ కాలాకు దూరపుచుట్టం—నా కాలాకే అని చెప్పుకోడంలో చిన్నతనం వుందని కాదుస్మాండి—అసలు విషయం అది.

ఆదివారం ఉదయం తొమ్మిదైంది.

వీధిలోకని కైలంజేరి పదిమెట్లు దిగాను. వరండాలో మెట్టు మీద ముకుందం ప్రథమంగా తటస్థపడ్డాడు. తను ఫలానా అని పరిచయం చేసుకున్నాడు.

"ఓహో అల్లానా—మిమ్మల్ని గురించి వినడమే కాని ఎప్పుడూ చూడలేదు—రండి, రండి, లోపలి కెడదాం." అని ఆహ్వానించాను. భుజంమీద చెయ్యేసి నన్ను నిలిపేశాడు.

"నన్ను గురించి విన్నారన్నమాట. చూసింతర్వాత, 'ఇతే మిత్రా ఎందుకు చూశాను?' అని అనిపించలేదుకదా! ఏ ముసిలాడినో, ముక్కాడినో అనుకున్నారా? అమ్మాయి చెప్పిందేమో లెండి. నే నంత పెద్దవాణ్ణి—అంటే ముసలివాణ్ణి—కానండోయ్. అసలు ముసిలాళ్లు అంటూవుండరని నా దృఢవిశ్వాసం. ప్రతివాడికీ తనకున్న వయస్సుకి పదిహేన్నేళ్ల తర్వాతేగాని వార్ధక్యం అంటూ వుండదు. నాకు నలభై అయితే, యాభైఅయితేన్నే వాళ్లందరూ ముసిలాళ్లన్నమాట. నా కరవై అయితే, డెబ్భై అయితేన్నే వాళ్లందరూ వృద్ధులన్నమాట. అదీ 'థీరీ.' మీకు ముప్పై-అవునా? మీ వుద్దేశం, నలభైఅయిదు దాటిన వాళ్లంతా ముసిలాళ్లు. నేనిక్కడి కెందుకొచ్చాననా మీ ప్రశ్న—మీకు తెలీదేమో—అమ్మాయి చెప్పలేదేమో—ఇక్కడ బ్రిడ్జి మాచస్ వున్నాయి. అందుకొచ్చాను. నేను బ్రిడ్జి ఆటగాణ్ణిలెండి. మీకొచ్చా? ఆంధ్రలో ఎక్కడ టూర్నమెంటయినా, మావాళ్ళు నన్ను పంపిస్తూవుంటారు, యింకెవరూ లేనట్లు. ఏంచేస్తాం. పెద్దలు మనమీద వో భారం పడేసింతర్వాత. మనం నిర్వర్తించక తప్పదు. క్రితంనెల బెంగుళూరులో రన్నరప్—పేపర్లో చూశారుగా. అంటే బెంగుళూరు లోకల్ పత్రికల్లో పడ్డాయిటలెండి—ఇక్కడ మన పత్రికలు యూస్‌లెస్. విశ్వవుద్దేశంలో బ్రిడ్జి వొక ఆటేగాదు. నేనే ఇంగ్లండ్‌లో పుట్టివుంటే, యీ నా ఆటకి, పార్లమెంట్ మెంబర్‌గా చేసెయ్యరూ! మావాళ్లు వొచ్చేయేడు ఇంగ్లండు పంపుతామంటున్నారు నన్ను—భారం పడింతర్వాత..."

"...లోపలి కెడదాం..."

"ఓడలో నే వెడతానన్కోండి. నాకీ ఎయిర్ ట్రావెల్ సుతరామూ యిష్టంలేదు స్మాండి. ఎందుకంటారా. విల్లు వ్రాసిగాని విమానం ఎక్కడం మూర్ఖత్వం. విమానంఎక్కి నేను క్రమంగా గమ్యస్థానం చేరుకుంటాను అని ధీమాగా చెప్పగల విమానయాత్రికుణ్ణి యీ జగత్తులో మీరు నాకు చూపగలరా స్వామీ! నిరుడు బిల్లియర్డ్స్ మాచెస్‌కి విమానంలో సిమ్లా ప్రయాణం తగిలింది. ఎల్లాగో తప్పించుకున్నా వెళ్ళకుండా. ఇంతకీ మరో ఏడాదిపాటు మాకలం మనకీ భూ ప్రపంచంమీద వ్రాసిపెట్టాడు పరమాత్మ. ఎందుకు వెళ్ళలేదని సిమ్లా—అమ్మాయి చెప్పే వుంటుందేమో లెండి..."

"రండి—కూర్చుని, కాఫీపుచ్చుకుని సావకాశంగా మాట్లాడుకుందాం."

అని మెట్లెక్కాను. ఆయన ఆఖరిమెట్టుమీద నిలిచిపోయాడు.

"నాకు కాఫీఅనీ, టీ అనీ పట్టింపులు లేవు. ఏదైనా పుచ్చుకుంటాను. అసలు లేకపోయినా, అయ్యో లేకపోయిందే అని ఇదవను. ఒకసారి చెరుకుపల్లి జమీందారుగారు డిన్నరిచ్చారు. మళ్లీ గనుకని కాఫీ పోద్దించారు."

నేను లోపలికెళ్లి ఆవిడ చెవిని యీ వార్తపడేసి. కుర్చీలు బల్లలు కొత్తవర్తి యివతలికొచ్చాను. ఆయన మూడో మెట్టుమీద నిలబడి మాట్లాడుతున్నాడు—మెట్లకొంపల్ని గురించి.

"తంజావూర్లో వో చెట్టియార్ యింటికి వెళ్లాం..."

దీర్ఘోపన్యాసానికి తావివ్వకుండా, ఎక్కడికక్కడ నిలదొక్కడం మంచిదనుకొని అడ్డప్రశ్నల కుపక్రమించాను.

"తంజావూరా? ఎవరెవరెళ్లారు?"

"మామగారితో—కోయంబత్తూరునుండి కార్లో వెళ్లాం, ఆ చెట్టియారింటికి నాలుగువోట్ల మెట్లున్నాయి. మధ్యహాల్లో మామగారూ నేనూ విడిపోయాం. నేను వరండా మెట్లమీదుగా వెళ్లాను. వాళ్లు ముందు అరుగులమీద మెట్లగుండా వెళ్లినట్లున్నారు. ఈ రెండు మెట్లవరుసలూ పైన బాల్కనీలో కలిసినట్లున్నాయి—టపీమని ఆ చెట్టియారు నేను గుద్దుకున్నాం."—నవ్వడం సాగించాడు.

చెట్టియార్ ఘట్టం ముగిసినందుకు నిట్టూర్చాను. ఇంతలో ఆవిడా లోపల్నించి వొచ్చింది. చిరునవ్వుతో 'ఎప్పుడు రావడం?' అని అడిగింది.

ఇదొక అర్థంలేని ప్రశ్న.

"సామాన్లేవీ?"

అంత బొత్తిగా అర్థంలేని ప్రశ్న కాదేమో. "నేనొచ్చి నాలుగు రోజులైంది—సరిగ్గా చెప్పాలంటే మూడున్నర రోజులు. క్లబ్బుగదుల్లో విడిది. టెన్నిస్ మాచెస్ అవుతున్నాయిగా. మావిడ మామగారు పెద్ద టెన్నిస్ ఆటగాడులే—నాతో ఆడితే, వో సెట్టుకి రెండు గేములుకూడా గెలవలేడు—అయినా మామగార్ల ఆటమెచ్చుకోడంతప్ప యీ అల్లుళ్లు ఏం చేయగలరు! మీరు టెన్నిస్ ఆడతారా?"

"అచ్చే లేదండి"

"సాయంత్రం ఉభయులూ రండి, నాఆటకూడా చూద్దురుగాని. మొన్న విజయనగరంలో మన వాళ్లంతా వొచ్చారు. నాకు తెలుసులే ఎందుకు నవ్వుతున్నావో. చిన్నప్పుడు ఆటలూ పాటలూ ఏవీరావు, యీఆట ఎల్లా నొచ్చిందా అని. ఇల్యపురం జమిందారు తమ్ముడూ నేను స్నేహితులం. వాళ్లు కెర్కనీనుంచి వో కోచ్‌ని తెప్పించారు. రాత్రుళ్లు గ్యాస్ లైట్లు పెట్టుకుని ఆడేవాళ్లం."

"కాఫీ పుచ్చుగోండి..."—కొస్త చప్పరించాడు.

"సామాన్లు క్లబ్బులో పెట్టాను. మీరిక్కడున్నారని మొన్న తెలిసింది. సరే చూసి పోదామని. చుట్టాల్ని చూడకపోతే మా ఆవిడ వూరుకోదు. మామరదలు వోసారి నెల్లూర్లో వొక స్నేహితురాలింటి

దగ్గర తీసిందిట. కేసేకా సురవయ్యనాయుడుగారి చైర్మన్ ఎలక్షన్ల సందర్భంలో వెళ్లారట్లాగు. మరదలుపిల్ల అక్కడుందని నాకేం తెలుసు? ఆమెను చూడకుండా వొచ్చినందుకు మా ఆవిడ వారం రోజులు నాతో మాట్లాడలేదు— అంటే నేయింట్లో ఆవిడతో వున్న, పదినిముషాలూనూ. నాకు ఏకాంతంగా యింట్లో వుంటే ప్రాప్తిలేదంటే నమ్మండి. పనిలేదు తీరుబడీ లేదన్న హాస్యంగా వుంది."

"మరదలుకి పెండ్లిసంబంధాలు చూస్తున్నారా?" అని అడిగింది, ఆవిడ.

"ఆవిడ పెళ్ళి చేసుకుంటుంది? నాకు నమ్మకంలేదు. ఆయన కట్నం దమ్మిడీ యివ్వనంటాడు. ఆ గడింపంతా ఏం చేస్తాడో, కర్మ! తీవాసనికాదు. అదొక ఆదర్శంట. మరి నాకెల్లాయిచ్చాడు— కటికసొమ్ము పదివేలు. డిన్నర్‌కి నాలుగు వేలయిందిట—గవర్నర్ గారి అంతరంగిక కార్యదర్శి అతిథిగా విచ్చేశాడులే; బాణసంచాకి వెయ్యి, వూరేగింపు విమానానికి ఐదొందలు—ఆరో జిల్లో— ఇవ్వన్నైతే, ఖర్చంతా పోయాకై వేలవును. మాకొచ్చిన పెళ్లి బహుమతులు. కో ఐదారు వేలుంటాయి. కట్నాలద్వారా, సగం కర్చు రాబట్టాడనుకో — సర్వోచ్చాపుగా — నీకింకా అప్పుడికి పెళ్ళి కాలేదుగా. కట్నాలు పుచ్చుగోడం మనబోటి చదువుకున్న వాళ్లది పొరపాటే—కాదన్ను. కాని సంఘంలో కోఆచారం వున్నతర్వాత పాటించక తప్పుతుందా? సరే-సరోజకి ఎంత పేర్వూ, చదువూ, సంగీతం-సినిమాలు, పికార్లు పిక్‌నిక్‌లు, పెళ్ళి చేసుకోవాలన్న వుద్దేశమే లేదు. ఏమాటకామాటే చెప్పాలి-మా ఆవిడ ఎంత చదువుకున్నదైనా, పూర్వకాలపు మనిషే అనాలి. కాస్తంత దైవభక్తి, పూజ పునస్కారం, యాత్ర, కొలువు—కలెక్టర్ గారు వారి హయాంలో చేసిన దుండగాలు, దురంతాలకి పరిహారార్థం పురాణ కాలక్షేపం, గీతాపారాయణం ఆదివారం జరిపించి, పండితుల్ని సత్కరించే ఆచారం వుండబట్టే, అమ్మాయికి యిదంతా అబ్బిందనుకో. మనం తప్పించుకున్నాం. సరోజ కివి గిట్టవు. నాకుమల్లే. అందుకనే లోలోపల నేనంటే యిష్టం అనుకుంటా."

"నువ్వు వంట విషయం చూడు" అన్నాను ఆవిడ నుద్దేశించి.

"నాకోసం వంట చెయ్యకండి. క్లబ్బులో డిన్నరుంది. కబుర్లు చెప్పుకుందాం. మీరు వొంట కెవర్నైనా పెట్టుకోండి. లేకపోతే ఇదే చిక్కు. ఇంటికెవరేనా వొస్తే, వారితో మాట్లాడే అవకాశం వుండదు. ఓసారి సేలం సబ్‌కలెక్టర్-మళయాళీ-భార్యాసమేతంగా గుంటూరొచ్చాడు. అత్తగారు వొంటకనీ, అమ్మాయి కాఫీకనీ లోపలి కెళ్ళారు, పనిమనిషి పేరమ్మని వొప్పచెప్పి! ఆవిడకి కాలక్షేపం ఎల్లా జరుగుతుంది. పేరమ్మ ఏం మాట్లాడుతుంది? బొమ్మలా గుడ్లప్పగించి అల్లా నిలబడిమానస్తా నిలబడింది. పేరమ్మ ఫేషన్‌గా వుంటుందిలే-ఇదుగో యీ సినిమాలొచ్చింతర్వాత అది మరీ సినిమా స్టార్‌లా తయారైంది. మా ఆవిడా, సరోజ యిచ్చిన జాకెట్లే వుంటాయి దానికి డజను. వీళ్లకి సైజు కుదరక దానికి బహూకరిస్తుంటారులే. దాన్ని చూసి సరోజ అనుకుందికాబోలు-ఇంగ్లీషులో సంభాషణ సాగించింది ఆవిడ. ఇదేమో నవ్విందట. మళ్ళా ఆవిడ ఇంగ్లీషులో ఏదో అడిగిందిట. పేరమ్మ లోపలికెళ్ళి చీపురు తీసుకొచ్చిందిట వూడుద్దామనుకుని. ఆవిడ కోపంతో దరదరా నడుచుకుంటూ బైట కెళ్ళి, మామగారి డ్రైవర్ని పిలిపించి, కార్లో ట్రావెలర్స్ బంగళా కెళ్ళిపోవడం-మామగారు పేరమ్మని మానిపిస్తానని బెదిరించడం, అది లబోదిబోమని ఏడవడం- నేవెళ్ళి సర్దుబాటుచేసి, వోసంట లక్కని కుదర్చడం, వొచ్చిన అతిథుల్ని ఎల్లా వినోదపరచాలో తెలియచెప్పడం-వారి కుటుంబ చరిత్రలో వొక అపూర్వఘట్టం..."

"కాసేపు నే అల్లా వెళ్ళొస్తాను మీరు పత్రిక చూస్తావుండండి." అన్నాను. ప్రశ్నార్థకంగా చూశాడు ముకుందం.

"సినిమాకా?"

ఎట్లా కనుక్కున్నాడో చిత్రం! అసలు నిజంగా సినిమాకనే బైలుదేరాను. కాస్తంత అబద్ధం ఆడాను.

"డాక్టర్ మాధవయ్య గారింట్లోంచి టెలిఫోన్‌చేసి, రాత్రికి ఏం ఆటాడుతున్నారో కనుక్కొందామని బైలుదేరాను." అన్నాను.

"అయినా, అమ్మాయిలేకుండా మీరొక్కరూ సినిమాకెళ్లడం భావ్యమా చెప్పండి? మా కళ్యాణి వూరుకోదు. నేను వాళ్ళింట్లో వుంటే ఎక్కడికెళ్లినా ఇద్దరం కలిసెళ్ళాల్సిందే..."

"ఆమెను కూడా యిప్పుడు మీతో తీసుకురాలేదేం?" అన్నాను.

"ఆవిడకి ఆటలుమాడ్డం అంటే విసుగు. లెక్చర్లు, క్లబ్బులు, పార్టీలు, ఇవేవీగిట్టవు. నాకివి లేకపోతే గడవదు. మళ్ళా సరోజ అల్లాకాదు..."

ఆయనింకా మాట్లాడుతూనే వున్నాడు. నేను బైటికినడిచాను. వెడుతూ మాపనివాడు ముసలయ్యని అయ్యగారికి ఏం కావాలో కనుక్కుంటూ వుండమని చెప్పి వెళ్ళాను. ఓగంటలో తిరిగొచ్చాను. ఆయన ముసలయ్యతో మాట్లాడుతున్నాడు. ముసలయ్యవింటూన్నట్లు లేదు. గోడకిజేర్లబడి కునికిపాట్లు పడుతున్నాడు.

"పోరంబోకు పొలం కో ఎకరం నాకప్పజెప్పు. రెండేళ్ళల్లో బంగారం పండిస్తాను. మామగారి దో రెండెకరం బీడుంది. జిల్లా వ్యవసాయాధికారి నాస్నేహితుడులే. అతని సలహామీద కావల్సిన ఎరువు అదీ తెశాను. ఇవాళ పదివేలిచ్చి కళ్లమానుగు కొంటామని ఎగదుతున్నారు. నువ్వురాత్రి పొలంకాడుంటావా?"

"మాట్లాడవేం ముసలయ్యా—నిన్నే అయ్యగారేదో అడుగుతున్నారు."

"అంతే వెళ్ళండి." అని దూరంగావెళ్లి చుట్టుముట్టించే తతంగం జరుపుతున్నాడు.

"ముసలయ్య మా మామగారి పాలంకాపు. కాస్త సాయంగా వుంటాడు. ఇప్పుడు పాలంపనులేవీ లేవని, ఇక్కడికి పంపించారు" అన్నాను.

"పొలంలో పాముని మాపి జరుసుకునే ఘటంలా వున్నాడు. పాముని పట్టడం నేర్పిస్తేగాని, ఎవరికీ పొలంలో పనిచేసే అధికారం

లేదంటాను. ఓసారి రావులపాడులో సాయంత్రం చేలల్లోంచి వొస్తున్నాం. కాలికేదో మెత్తగా తగిలింది. చేనుగట్టునించలా.

రాత్రి వెన్నెట్లో భోజనాలకి కూర్చున్నాం. రెంయ్యమని నా విస్తరిముందుగా వొచ్చి పడగెత్తింది. అందరూ అదిరిపోయ్యారు. మీరెవ్వరు భయపడకండి నాకోసం వొచ్చింది అన్నాను. కిమిన్నాస్తి. కరణంగారి భుజంపైన సిల్కుకండువాతీసి చటుక్కున గిరవాటెట్టా. దాన్నికరిచేసి అందులో ఇరుక్కుపోయి, లుంగ చుట్టుకుపోయింది. మరోసారి మైలవరం రాజాగారింట్లో..."

'వినుమ ముసలయ్యా!' అని నే కేకేసి, స్నానాని కెళ్ళాను. వొచ్చాను. ఆయన ముసలయ్యతో ఏదో చెప్పుకుంటూ పోతున్నాడు. పులి వేట విషయం.

"చెప్పండి, చెప్పండి" అంటూ కుర్చీలో కూర్చుని పత్రిక చదువుకుంటున్నాను.

"నాకెన్నాళ్ళనుంచో పులిని దగ్గరగా నే ఫోటో తియ్యాలని మనసు. అయ్యా పురం జమీందారు బావగారొకాయన వొచ్చాడు. నలుగురైదుగురం అడవిలోకి ప్రయాణం కట్టాం. మేకని ఎరగాకట్టి చెట్టెక్కాం.

రెండుగంటలవరకూ నిశ్శబ్దం. తరవాత కోతులు కిచ కిచలాడాయి...దూరంగా గర్జింపు వినబడింది. నే కూర్చున్న చోటునుంచి మేక కనబడటంలేదు. ఎప్పుడొచ్చిందో ఎప్పుడెళ్ళిందో. మేక అరుపు నిలిచిపోయింది. మరోగంటకి దిగి మెల్లిగా నడిచిపోయ్యాం. ఒక మైలు వెళ్ళేంతర్వాత మేక కళేబరంలో మిగిలిన భాగాలు ఆకులతో కప్పబడివున్నాయి. దానిచుట్టూ వొక వల అల్లి, అల్లిక తాళ్ళని కెమెరా క్లిక్‌కి ముడేసి, కెమెరా దూరంగా పొదలో వుంచాం. పులివొస్తుంది. వలమీద కాలుపెడుతుంది. క్లిక్ మంటుంది. ఫోటో పడిపోతుంది. అదీ ఏర్పాటు. ఇంతలో ఏదో చప్పుడైంది. నాతో వున్నవాళ్లు చెట్టెక్కేశారు. వెనక్కి తిరిగితిని కదా, అర ఫర్లాంగుదూరంలో నాకేసి వొస్తోంది పెద్దపులి..."

"భోజనానికి లేవండి..."

అంది మా ఆవిడ. ముకుందం కథలో లీనమైపోయి, విడిలించుకున్నట్లు లేదు.

"అప్పుడేం చేశానని మీ వూహ? కదలకుండా, వూపిరి బిగబెట్టి, పులి కళ్ళల్లోకి చూస్తూ స్తంభించి పోయ్యాను. అది కూడా అల్లానే, నిర్ఘాంతపడి నా మొహంలోకి చూస్తూ నిలబడిపోయింది. చూపు తప్పించకుండా, మెల్లగా వొక్కొక్క అడుగే వెనక్కి వేసుకుంటూ, నో ఫర్లాంగు వొచ్చేశాను. అది విసుగెత్తి పారిపోయింది..."

"భోజనానికి..."

"అవాళ నేను కదిలివుంటే, పులికి భోజనం దొరికివుండును. ఉత్తవాడు నాకు భోజనంపెట్టే అవకాశమే లేకపోను..."

ఒహో! హో! హో! అంటూ ముకుందం దీర్ఘంగా నవ్వి, ఆ కుర్చీలోంచి లేచి పడక్కుర్చీలో కాళ్లు జాచి విశాలంగా పడుకున్నాడు.

పన్నెండున్నర దాటింది: నా కాకలిగావుంది. పుట్టంతా మునిగిపోయినట్లు ఆయన్ని నో ప్రశ్న అడిగాను.

"ఏమండీ—వేటకి వెళ్లినప్పుడు, తుపాకులూ అవీ తీసుకెళతారుగదా, మరి పెద్దపులి మీదకి వొస్తున్నప్పుడు తుపాకీ పేల్చలేక పోయారా?"

ముకుందంగారికి చాలా కోపం వొచ్చింది. ఆయన దగ్గర తుపాకీ వుండివుంటే ఆ క్షణంలో నన్ను పేల్చేసి వుండును ఆ ప్రశ్న అడిగినందుకు.

"ఇంకోవిషయం—మీకు ప్రతి విషయం, తుపాకీ విషయం బొత్తిగా తెలీదనుకుంటా. తుపాకీ సరైన పొజిషన్‌లోకి తీసుకు రావడానికి కొంత చేతుల కదలిక అవసరం. ఏమాత్రం కదలిక జరిగినా, వెంటనే వొచ్చి మీదపడి చంపేస్తుంది పులి. అందుచేత దాని కళ్ళల్లోకి చూస్తే అది భయపడి పారిపోతుంది. అట్లాంటి సందర్భాలలో మన తెలివి పనిచెయ్యదు. శరీరం బుద్ధికి తెలీకుండా, తన జాగ్రత్త అది పడుతుంది: ఓసారి అరవిందుని ఆశ్రమానికెళ్లాం—కలేబరస్వామితో.

రాత్రి విడిదిలో మంచాలున్నాయి పక్కలేసి సిద్ధంగా. స్వామీజీ వొట్టికింద బంచీ దిండుగాపెట్టుకుని పడుకున్నారు. మంచంమీదకి రండి అన్నాను. వొద్దు అందరం కిందేపడుకుందాం అన్నారు. ఆయనమాట తీసెయ్యలేక, అల్లాగే పడుకున్నాం. ప్రొద్దున్నే అక్కడివాళ్లొచ్చి మంచం సర్దారు. జానెడుపాముకు తెల్రి, దిండుకింద విశ్రమిస్తోంది. అంటే ఏంజరిగిందన్నమాట. మంచంమీద అపాయం వుందిస్వామి అని ఆయన శరీరం పసికట్టిందన్నమాట. — పంచేంద్రియాలు కాక, — ఆరో శక్తి అన్నమాట. అరవిందులు వ్రాశారు కూడాను — ఒక యోగి హిమాలయ పర్వతాలలో తపస్సుచేసి ఆత్మశుద్ధి సాధించినందువల్ల లోకానికేం వుపయోగం అని వొక దొరగారు ప్రశ్నించారట. అప్పుడు ఆయన అన్నారుట......"

"చాలా పొద్దోయింది. మీకోసం క్లబ్బులో అందరూ కనిపెట్టుకుంటారేమో" అన్నాను.

"నాకోసం ఎవ్వరూ కనిపెట్టుకోరు. ఓ పదునిమిషాల చూస్తారు — హాయిగా తింటారు, ఎవరాకలి వారిది..."

"మరి మీ కాకలిగాలేదా?"

"ఆ ప్రశ్నకి సమాధానం మా కళ్యాణే చెప్పాలి. ఓసారి అమే నేను, వాళ్లచుట్టాలింటికి పెళ్లికెళ్లాం..."

"నా కాకలేస్తోందండి — మీరూ లేవండి — భోజనాల దగ్గర మాట్లాడుకుందాం" అన్నాను. ముకుందం మాట్లాడుతూనే వున్నాడు. నేను భోజనానికి లేచి ఆయన్ని కుర్చీలోంచి లేవదీయబోయ్యాను.

"కొందరిలా నాకు వేళకు భోజనం అనే పట్టింపులేదు. అప్పుడప్పుడూ భోజనం మానెయ్యడం మామూలే - మీరు కూర్చుని కానివ్వండి. ఏం? ఎంతవరకూ చెప్పాను! ఆ—కళ్యాణి నేనూ వెళ్లాం. వొడ్డించారు......"

"వొడ్డించాను. లేవండి-" అన్నది ఆవిడ.

"మీరిద్దరు కూర్చుని తింటుంటే చూడాలనివుంది. కూర్చోండి."

వొంటిగంటన్నరైంది. భోం చేశాం. తాంబూలం వేసుకున్నా. ఆయన కొస్త మజ్జిగమాత్రం పుచ్చుకున్నాడు. మైసూరులో తాంబూలాన్ని గురించి చెప్పడం మొదలెట్టాడు. నాకు నిద్రొస్తోంది. ఆదివారం వొకగంట నిద్రించడం నా కలవాటు. ఆవులించాను. కాసేపు విశ్రమిస్తారా — అని వ్యంగ్యంగా అడిగి, గదిలో పక్క పర్చాను. మైసూరు దసరా ఉత్సవాలని వర్ణిస్తున్నాడు.

"ఇల్లా ఉపవాసా లుంటే మీరు నీరసించిపోరు? ఆకలితో కబుర్లేం చెప్పగలరు?" అని తెగించి అడిగేశాను.

"ఆ ప్రశ్నే మా కళ్యాణీ అడుగుతుంది. చాలామందికి నిద్ర, తిండీ, అవసరం. నాకవంత ముఖ్యం కావు. ఓసారి రాజారావు గారింట్లో పేకాటకి కూర్చున్నాం..."

ఇంతలో నీళ్లల్లో మునిగిపోతున్నవాడికి తాడుదొరికినట్లు, పక్కింటి కుటుంబరావు, పత్రిక తీసుకెడదామని వొచ్చాడు. వొకర్ని వొకరికి పరిచయం చేశాను. కుటుంబరావు స్కూలు మేష్టరు. ముకుందంగారు వెంటనే ఆయన చదువు, మేష్టర్లు, పరీక్షానుభవాలు చెప్పడం లంకించుకున్నాడు. అమాయకుడు కుటుంబరావు ఆ ఇంద్రజాలంలో చిక్కుకున్నాడు. నేవెళ్లి వెన్ను వాల్చాను.

లేచేటప్పటికి మూడుకావొస్తోంది. కుటుంబరావు లేడు. మా ఆవిడుంది. సరోజ చదువువిషయం చెబుతున్నాడు.

"స్త్రీల ముందు అనకూడదుగాని, పురుషుణ్ని ఘనకార్యాలకి ప్రేరేపించేది స్త్రీలే—ఆ స్త్రీలే ఆ ఘనకార్యం కాస్తా సాధించనీకుండా అటంక పరుస్తారు. లా కాలేజీలో సుశీలని వుండేది. ఆమె మెప్పుకోసం మలయప్పన్ అనే మళయాళీ సోదరుడు బాగా చదివి యూనివర్సిటీ ఫస్టుగా ప్యాసయ్యాడు. ఎమ్ ఎల్ డిగ్రీ తెచ్చుకున్నాడు. వారిద్దరూ వివాహం చేసుకున్నారు. అంతే—అతన్ని కోర్టు కెళ్ళనివ్వదు—ఇరవై నాలుగ్గంటలూ తనని చూస్తూ, మెచ్చుకుంటూ, వినోదించమంటుంది. ఏమైందని మీ ఊహ—ఆరునెలల్లో ఆమెని విడిచిపెట్టాడు..."

నవ్వడం సాగించాడు. ఆవిడను కాఫీ విషయం చూడమని లోపలికి పంపించాను.

"మీరు మొహం కడుక్కోండి. కాఫీ తాగి అల్లా షైలు చేద్దాం. మీ క్లబ్బులో ఆటలకి టైమవుతోందేమో..." అన్నాను.

"నేను మా టెన్‌లో ఆడటం అనేది దైవాధీనం. వాళ్ళకి తెలుసు. అందుచేత నాకు ప్రతిగా మరో ఆటగాడు లేకుండా నన్ను పంపించరు. ఓసారిల్లాగే ఊటీ వెళ్ళాం..."

నా గుండెలో రాయి పడింది. ఈ లెక్కని, టైటక్కి దానిక్కాని, మరోపని చూసుకోడానిక్కాని వీల్లేదు. ఏం చెయ్యను?

"వారి నావిధంగా భంగపర్చడం భావ్యం కాదు. పదండి నేనూ వొస్తాను. మీఆట చూస్తాను..." అన్నాను.

"నా ఆట ఇప్పుడే వుంది; యీపూట చూడకపోవడమే మంచిది. నే ఆడకపోవడం జరుగుతుంటుంది. అదుగో ఆ రాజమండ్రీలో చెయ్యి, కాలూ, రెండు వొకసారి బెణికాయి. డాక్టర్ నెలవరకూ కదల్చకపోవడం మంచిదన్నాడు—నాకు వీలుపడుతుందా. వీళ్లు నవ్వొస్తే కాని వల్లకాదని చంపుకుతింటారు. కాళ్ళు చేతులూ మెదల్చే పని చెయ్యనియ్యరు. ఆఖరికి బ్రిడ్జికూడా యీనాటి ఆడలేను."

"పోనీ మనం వెళ్ళి చూస్తూ వాళ్ళకి సహకరిద్దాం—"

లాభం లేకపోయింది. పరమశివన్ అనే తమిళసోదరుడి వృత్తాంతం చెబుతున్నాడు. నే నిప్పు డంతా ఏకరువుపెడతానని భయపడకండి. అది నాతరంకాదు. అపూట ఆయన మా యింట్లో వుండగా మాట్లాడినవన్నీ పూరాగా వ్రాయాలంటే సవాలక్ష గ్రంథం అవుతుంది. నేనే కాదు—ఎవ్వరికీ అది సాధ్యంకాదు. ఆయన వొక ఏడాదిలో మాట్లాడిన వాటిని వ్రాయాలంటే, వేదజనుమంది చిత్రగుప్తులు, తమ అసిస్టెంట్లతో, ఐదారు సంవత్సరాలు కృషిచేస్తేసాధ్యపడుతుందేమో—అదేనా సార్టుహాండులో వ్రాయడం వారికి వొచ్చుంటేమాట. ముకుందం పొట్టిగా, సన్నగా వుంటాడు. గిరజాల జుట్టు, చామనఛాయ, గడ్డంకింద మచ్చ, కళైన మొహం. కంఠం సన్నంగా వుంటుంది. స్ఫుటంగా, ప్రతి అక్షరం సాగదీస్తూ నోరారా ఉచ్చరిస్తాడు. అతనొక ధ్వని ప్రచారక యంత్రం. ఒకభాషాసంస్థ. కాలం నిల్చిపోనట్లు, గోళాలపరిభ్రమణం ఆగిపోనట్లు, ఆయనలో ఉద్భవమయ్యే ధ్వనిపరంపరలకి విరామం లేదు. అడ్డుప్రశ్నలు, ఊకొట్టడాలు ఆయన కక్కర్లేదు. వింటున్నట్లు తల పంకించడంతో నిమిత్తం లేదు. మనం చూస్తున్నప్పుడే సూర్యుడు కాంతికిరణాలను ప్రచారం చేస్తున్నాడా? మనం కోరినప్పుడే నిండుచంద్రుడు దర్శనమిస్తున్నాడా? ప్రియురాలొచ్చేవరకూ ఆగమంటే పువ్వు పరిమళించడం మానుకుంటుందా? నిద్రపోయిన కాసేపు, మౌనంగా వుంటాడనుకుంటున్నారా? అది భ్రమ. మేఘం వెనకాల సూర్యుడు వెలుగుతూవుంటాడు. మనకి కనబడడు. శిఖరం వెనక చందమామ మనకి కనబడకపోవొచ్చు. అంతమాత్రంచేత లేడంటామా? ఎడారిలో వాడినపువ్వు, సంద్రాలలోతుల్లో ధగధగ మెరిసే వజ్రం—మనకేం తెలుసు. మనం ఎంతఅల్పులం! ఎక్స్‌రే యంత్రాన్ని ప్రయోగించి నిద్రిస్తుండగా ఆయన మెదడును పరీక్షించండి. ఒకమహాకావ్యం అల్లుతూవుంటుంది ఆ మెదడు. మెదడులో ధ్వని కదలికని వ్రాసేపరికరాన్ని ఏ శాస్త్రజ్ఞుడో ముందుముందు తయారుచేసి తీరుతాడు. అప్పుడింక ఆధునిక యుగంలో మహాకావ్యాలలోపం వుండదు.

ఆరుకావొస్తోంది. ముకుందంగారు స్వీయగాథలో పడ్డాడు. తనని భార్య కళ్యాణి ఏవిధంగా ప్రేమించి పెళ్ళిచేసుకున్నదీ—పొరపాటు—ఏవిధంగా పెళ్ళిచేసుకున్నతర్వాత, ప్రేమించడం మొదలెట్టిందీ. అదే శాశ్వతమైన ప్రేమ—ప్రేమంటే ఏమిటి? ఒక అరగంట లెక్చరిచ్చాడు. సొమ్మసిల్లి పొయ్యాను. ప్రేమలో వైరాగ్యానికి తావుందా? పవిత్రమైన ప్రేమ యీ యంత్రయుగంలో సాధ్యమా? మార్క్సు సిద్ధాంతాలకి ప్రేమకీ వున్న సంబంధం ఏమిటి? ప్లేటో ఏమన్నాడు. వేమన్న పద్యం చూడండి.

వాల్మీకి రామాయణం తీసుకోండి. పోతన్న భాగవతం తియ్యండి. అమెరికా విడాకుల తఫసీళ్లు—మాస్కోలో విడాకులసంఖ్య—సంతాననిరోధం ఆవశ్యకత—పెరిగిపోతున్న జనాభా—మన దేశంలో మూఢాచారాలు.

"నాకు పిల్లలు లేరు. వుండరుకూడా. వుంటే, నాజీవితంలో వున్న ఆనందం వారికి సాధ్యంకాదు. ఆస్తి పంచుకుంటారు. ప్రేమ పంచుకుంటారు. సంతోషం పంచుకుంటారు. వారికీ సంతానం కలుగుతుందిగా! నేను తాతనవుతాను. కళ్యాణి అమ్మమ్మవుతుంది. వారిసంతానం బలహీనులవుతారు. ఆస్తి సన్నగిల్లి పోతోంది. వారి సంతానానికి తినేటందుకు తిండేవుండదు. సంఘపతనం..."

ఆయన సంతానంకూడా ఆయనలాగే తయారవుతే, యింకే మన్నావుంది! ఊహించలేకపొయ్యాను.

"నా సంతానం మూగవాళ్ళవుతారు—అమ్మపోలికే ఐతే—ఎందుకంటారా! కళ్యాణి అంత వాచా మాటకారికాదు. ఆవిడ కంఠమాధుర్యం వొక అపూర్వ అనుభవం..."

ఏడుపొస్తోంది. ఏమిటి చెయ్యడం! ఆవిడ కాస్తంత టీ, దోసెలు తెచ్చింది. ఆయన దోసెలు తిన్నాడు. నాపక్కలోనివి కూడా దగ్గరకు లాక్కుని కబుర్లు చెబుతూ తినేశాడు. టీ త్రాగాం. ఇంతలో దైవం కటాక్షించాడు. ఫైరింజన్ మాగుమ్మం ముందు నుంచి చప్పుడు చేస్తూ వెళ్లింది. ఎక్కడో ఇళ్లు తగలబడుతున్నా యంటూ ముసలయ్య వచ్చాడు "రండి చూసొద్దాం" అంటూ ఆయన్ని లేవతీసి మెట్ల కిందికి నడిపించాను. వెనక అహోబలరావుగారిల్లు తగులబడిన చరిత్ర చెబుతున్నాడు. నడుచుకుంటూ వెళ్లాం. క్లబ్బుకి కొంచెం దగ్గరలో గుడిసెలు తగులబడుతున్నయి. క్లబ్బులోవాళ్లుకూడా చూడ్డానికొచ్చారు. ఆ ఎరుగున్న వాళ్ల గుంపులో కలిసిపొయ్యాడు. మళ్ళా రాత్రి కనిపిస్తా అన్నాడు. తప్పకుండా అన్నాను. ఆ క్లబ్బు మిత్రుల్ని పట్టుకున్నాడు. అంతా ఆ ప్రవాహంలో కొట్టుకు పొయ్యారు. నేయింటి కొచ్చేశాను.

ముకుందాన్ని మళ్ళా మూడేళ్ళ తర్వాత కలుసుకున్నాను. ఆరోజుల్లో పెద్ద గాలీవాన వొచ్చి, రైళ్లు నిలిచిపోవడం జరిగింది. రైళ్ళు తిన్నగాలేవని మా ఆవిడ పుట్టింట్లో వుండిపోయింది. కారియర్ భోజనం తప్పిందికాదు.

సాయంత్రం అయింది. రైళ్లవిషయం కనుక్కుందా మని బైలుదేరుతుండగా మెట్లమధ్యలో ముకుందం ఢీకొన్నాడు. ఏడాది క్రితం ముకుందం భార్య టైఫాయిడ్ జ్వరం వొచ్చి చనిపోయింది. సానుభూతిజాబు వ్రాశాను. కలుసుకోడం యిదే మొదటిసారి, పరామర్శకి వాక్యాలు కూరుస్తుండగా, ముకుందం వాటిని వుచ్చ రించే అవకాశం యివ్వకుండా తనే సాగించాడు.

"ఈరోజుల్లో రైళ్ళు మరీ అధ్వాన్నమయ్యా యనుకో. ఆలస్యంగా రావడానికి, నిలిచిపోడానికి యీ తుపాను వో సాకు. వుత్తప్పుడు ప్రతిరైలు రోజూ అలస్యం. తుపానొస్తే వో వారం. అంతే తేడా. గుంటూరునుంచి బండిదిగాను. ఎక్స్‌ప్రెస్ పదిగంటలు లేటు. సరే ప్లాట్‌ఫారంలో యిరుక్కుని రోజల్లా తగిలించు కోడం ఎందుకని, మిమ్మల్ని చూసిపోదామని వొచ్చాను. అర్జంటుగా ఢిల్లీ కళ్ళాలి.

'మాపూళ్ళో రైతులంతా—భూముల్ని గురించి వొక శాసనం వొస్తోందిగా—దానిలో తికమకలు చాలావున్నాయిలే. వారికున్న అభ్యంతరాలని పెటిషన్‌ద్వారా, ఢిల్లీలో కేంద్రప్రభుత్వానికి విన్నవించమని, ఆ పిటిషన్ వ్రాయించి, ఆ నాయకత్వం నామీద పడేశారు. ఇట్లాంటివి చాలాచేశానులే. వెనక సుబ్బారావుగారి ఇంటి తగాదా—ఢిల్లీకి తీసుకెళ్ళాను. ఇళ్ల శాఖవారు నే చెప్పిన లా పాయింట్లకి భిన్నులై, సుప్రీమ్‌కోర్టులో ప్రథమస్థానం వహించనందుకు ఆశ్చర్యపడ్డారు. మనకెక్కడ తీరుతుంది. అయినా, కళ్యాణి పోయింతర్వాత, నా పాతవ్యాపకాలన్నీ మానుకున్నాను. జీవితం పట్ల నా దృష్టే మారిపోయింది. నే నిప్పుడేపీ పట్టించుకోడం లేదు. ఇప్పుడుకూడా ఆ రైతులంతా చంపుకుతింటే, సరే పరోపకారార్థం యీశరీరం అన్న సామ్యంగా, ఊఁ అన్నాను. ఇంక వోవిషయం నెత్తిన వేసుకున్నతర్వాత, దానంతు తేల్చేవరకూ వూరుకోనని నీకు తెలుసుగా!"

"పాపం కళ్యాణి..."

"ఏంపాపం. పుట్టింతర్వాత చావుతప్పదుకదా. అన్ని మంచి లక్షణాలుండి, వొక ఆదర్శప్రాయమైనవ్యక్తిగా, నలుగురికీ కన్నె ర్రగావున్న కళ్యాణి చాలాకాలం బ్రతకదని లోలోపల అనిపించేదిసుమా! అంతమంచిగా వుండకూడదనుకో - యీ ప్రపంచంలో దేవుళ్లు వోర్చలేరుట. గ్రీకు పురాణగాథలు..."

"రండి లోపలి కెడదాం..."

"ఎవ్వళ్ళం టైఫాయిడ్ అనుకోలేదు. అరడజనుమంది స్పెష లిస్టులు పూనుకున్న రోగి ఆయువుమూడినట్టే. ఇరవై రోజులదాక ఫలాసాలని నిర్ణయించారు. కాంప్లికేషన్ వుందేమో చూడం డన్నా—నామాట పెడచెవినిపెట్టారు. ఆమెకు తెలుసు బ్రతకనని. నన్ను దగ్గరకురమ్మంది. మంచం బద్దీమీద కూర్చున్నాను. నారెండు చేతులూ పట్టుకుంది. ఆమెకళ్లు చాలాపెద్దవిలే. నీరసించిందేమో, మరీ పెద్దవిగా కనిపించాయి. కన్నీరుతో. 'మీరు సరోజను చేసు కోండి' అంది. నాకు ఏడుపులోనవ్వొచ్చింది.

చనిపొయ్యేవారికి బ్రతికున్నవారంటే అంత తాపత్రయం వుంటుంది కాబోలు."

"రండి......"

"లోపలికెందుకు—బైటకెళ్ళి టీ తాగొద్దాం. ఈ ఆడా ళ్ళున్నారే—భలేఅసాధ్యులబ్బాయ్. వాళ్లకి కొన్నివిషయాల్లో దూరదృష్టివుంది. ఏకాంతంగా మొగాడు పొయ్యేపోకళ్ళు, చేసే చేష్టలు, యిట్టే పసిగట్టేస్తారు. వాళ్ళింటిపక్కన మోహనరావని వుండేవాడు. గౌరవమైన కుటుంబీకుడు. వాళ్లింట్లో పనిచేసేపిల్ల వోసారి కళ్యాణితో అన్నదిట ఏదోమాటల సందర్భంలో 'అమ్మ గారు చాలామంచివారండి' అమ్మగారంటే మోహనరావు సతీమణి అన్నమాట. ఆరాత్రి కళ్యాణి నాతోఅంది—ఏమందో తెలుసా? "ఆ పనిపిల్లకి ఆరోమాసం—తండ్రి మోహనరావు ఆ పనిపిల్లని తీసు

వెళ్ళిపొయ్యాడు. ఎందుకు చెప్పొచ్చానంటే, కళ్యాణి విషయం యిట్టే గ్రహించింది"

"ఇటు రండి—రోడ్డు నడుంగా లారీలు ఆపీను." అని ఆయన్ని పక్కగా లాగాను. హోటలికెళ్ళాం.

"సరోజ పెళ్ళంటే యిష్టంలేనట్లు, మొగాడంటే గిట్టనట్లు, నిర్లక్ష్యంగా ప్రవర్తిస్తుందా—అదంతా నటనేననుకో. నన్ను తెగ వేళాకోళం చేసేదికే. సరోజ వాళ్ళక్కంత చక్కందికాదు. కాని అంతకంటె గడసరి—నేకో—ఉత్త అమాయకుణ్ణి, మాఆవిడన్నట్లు. సరోజనిగురించి నాకే యితర అభిప్రాయం, అప్పుడూ లేదు ఇప్పుడూ లేదు. కళ్యాణిని తృప్తిపరచడంకోసం సరేలే, అని వాగ్దానపూర్వకంగా అన్నాను. కాని నాకు నిజంగా ఆమెను చేసుకోవాలన్న వుద్దేశం లేదు. ఎందుకంటావా, మనది లిటిల్ లైఫ్—సెంట్లికి ప్రేమకీ స్కోప్ లేదు. ఈ ఆడాళ్ళున్నారే, మన జీవితం అంతా వారి సమర్పణా, వారి ఆరాధనలో గడపమంటారు. నాకది సాధ్యం కాదు. సరోజ తల్లికూడా, ఆమెను చేసుకోమని చాలా మందిచేత చెప్పించింది. ఆఖరికి ఏమైందో తెలుసా?"

టీ త్రాగి మళ్ళా యింటివేపు బైలుదేరాం. అతను మాట్లాడుతూనేవున్నాడు. నా ఆలోచనలు నేను వేరే సాగిస్తున్నాను. ముకుందానికి వస్తు నికరణలో పక్షపాతంలేదు. అతని కన్ని వస్తువులూ, ఉదంతాలూ, వ్యక్తులూ సమానమే. అన్నీ అతని వాగ్దేవిని సమంగా పురికొల్పి, సమమైన కవితో ధ్వనులను ప్రసారం చేస్తాయి. భార్య మరణం, సరోజపెళ్ళి, సుర్నాథంగారి యిల్లు, పేకే ఆటలో రంగయ్యనాయుడు వోటమి, కిల్లీలో సున్నం ఎక్కువవడం యివన్నీ అతనికి మహాకావ్యాలే. ఎక్కువ తక్కువలు లేకుండా, వేదాంతిలా నిశ్చలమనస్కుడై వితర్కిస్తాడు. మౌనం యోగితపస్సు, భావ, ధ్వని యితని తపస్సు. ఊహ ద్వారా వొక ప్రపంచాన్ని శాసించాడు. ఆ జగత్తుకి అతను చక్రవర్తి. మనం అంతా అతని ప్రజలం. రాజుగారు మాట్లాడేటప్పుడు, అందరూ నిశ్శబ్దంగా వుండాలి.

అతను చవిచూడని అనుభవం లేదు—లోనుగాని ఉద్రేకం లేదు. జయించని తృష్ణలేదు; తరచి చూడని రహస్యానుభవం లేదు. కనని కలలేదు; ఆడని అబద్ధంలేదు; తెలియని సత్యంలేదు. రాజ్యవిస్తీర్ణము, సరిహద్దులు తెలియని చక్రవర్తిలాగా, భార్య మరణంతో, అతను మానసికంగా పేట్రేగిపొయ్యాడు. జీవితగమనం వేగం తగ్గి నిదానంగా జరుగుతోంది—కాని అతని ఆరాటం, ఆవేదన వేగిరపడుతున్నాయి. ఏదో సిద్ధాంతం, సందేశం, జీవితదృక్పథం అల్లి, మనందర్నీ అందులో చిక్కించుకుని, స్థిమితపడదామని అతనికి తెలియని, సంకల్పం లాగుంది. ఏదో భార్యపట్ల చిన్న అపచారం చేశాడు. దాన్ని తనకుతాను సమర్థించుకుని, పోయిన వ్యక్తి క్షమాపణ పొంది, సమాధాన పడటంకోసం, యీ వేగిరపాటు—యీ భాషా ప్రయుక్తవ్యక్తి స్వైరవిహారం, యీ నాదబ్రహ్మ శ్మశాన నృత్యం, యీ వాగ్గేయకారుని చివరి ముక్తాయింపు.

"ఏమైందని అడగవేం?" అంటున్నాడు వెర్రివాడు. అతన్ని గూర్చిన ఆలోచనలు నన్ను వేదాంత శిఖరానికి చేర్చాయి. ఏది, ఏమైతే ఎవరిక్కావాలి? అనంత విశ్వంలోని ప్రచండ నిశ్శబ్దాన్ని, వొక్క మాటలో, వొక్క అర్థశూన్యమైన ధ్వనితో ప్రాచీన ప్రశాంత గాంభీర్యాన్ని భంగపరుస్తున్నాడా యీ వెర్రి మానవుడు!

పైకి మాత్రం, 'చెప్పండి' అన్నాను.

"సరోజ నన్ను చేసుకోనని కచ్చితంగా చెప్పేసింది. ఎందుకనీ?" ఆమెకు నామీద వుండబట్టేగా. తనకు నామీద వున్న ప్రేమని మరోలా ప్రకటించలేకపోయింది. అక్కబ్రతికి వున్నప్పుడు, ఎంత గారం, ఆప్యాయత, ఆదరణ. స్నేహం చూపిందనుకున్నావ్. అది వెన్నెల రాత్రి, కళ్యాణి రంగమ్మగారితో గుళ్లో వెళ్ళింది. అప్పుడే క్లబ్బునుంచి వొచ్చి స్నానంచేసి, డ్రెస్ చేసుకుంటున్నా. గదిలోకొచ్చింది సరోజ. అద్దంలో నా మొహం కేసి చూసింది.

నువ్వు ఆలయానికి వెళ్ళలేదా అని అడిగా.

'ఆ ప్రశ్నే నేనే అడుగుదామనుకుంటున్నా—నాకేం కోర్కెలు లేవు.' అన్నది.- 'అంటే?' అన్నాను.

'పిల్లలు కావాలని వొక్క భార్య మాత్రం ప్రదక్షిణాలు చేస్తేచాలదు. నువ్వూ చెయ్యాలి' అంది. 'మంచి భర్తని ప్రసాదించమని నువ్వుకోరుకోవొచ్చుగా.' అన్నాను, నవ్వుతూ. 'నాకట్లాంటి కోర్కెలూ, లేవు, నమ్మకాలూ లేవు' అంది. 'అంతా మానవప్రయత్నమేగాని దేవుడి ప్రమేయం లేదంటావు. నీ నమ్మకాలు, ఆదర్శాలు, ప్రయత్నాలు, వాటిఫలితాలు కాస్తంత యీ అల్పుడి చెవిని పడెయ్యి' అన్నా, వేళాకోళంగా.

'ప్రయత్నం చెయ్యనిదే నాకు పెళ్ళి కాదంటావ్!

'పిల్లలకోసం మా ప్రయత్నం లాంటిదే అనుకోకూడదూ?' అని, తువ్వాలు భుజానవేసుకుని డాబామీదికి నడిచాను. నా సంభాషణంతా అద్దంలో సరోజతోనే. నాకేసి అదోలా చూసింది—అట్లా గనిపించింది. పదినిమిషాల్లో డాబామీదికి తనూవొచ్చింది,

'కోపంవొచ్చిందా?'

'ఎవరిమీద?'

'నామీద'

'ఎందుకు?'

'మొగాళ్లకెందుకు కోపమొస్తుందో నాకేం తెలుసు?'

'ఇంకా నీకే వొచ్చింది కోపం, అవునా?'

'ఎందుకో?'

'స్త్రీమనస్సు తెలియ బ్రహ్మతరంబా?'

'నాకీ తెలిసినంత వరకూ చెప్పా—భయంలేదు. రోడ్డువెంపు చూస్తున్నావే. అక్కయ్యరావడం లేదు.' అన్నది. నాకు నిజంగా కోపంవొచ్చింది. 'అక్కయ్యంటే నువ్వు భయపడాలి—నీ మనస్సులో ఏదోవుంటే' అన్నాను. సరోజకి కోపంవొచ్చినట్లుంది. "అక్కయ్యముందు నీ అమాయకపు అవతారం నాకు తెలియదనా - అక్కయ్యకి తెలీదనుకోకేం—నా మనస్సులో ఏదో వుందిట. మహ కనిపెట్టావులే—నా మనస్సులో ఎవరున్నా లేకపోయినా,

నువ్వుమాత్రం లేవు" అని కిందికి వెళ్ళిపోయింది. అది ప్రేమ కాకపోతే, ఏమంటుంటావ్?"

ఇంటికి చేరుకుని వరండాలోకి కుర్చీలు లాక్కొని కూర్చున్నాం. భోజనానికి హోటలికెళ్లడమా, కారియర్ తెప్పించడమా అన్న ఆలోచన సాగనియ్యకుండా మళ్ళీ మొదలెట్టాడు. ఇంక రాత్రంతా జాగారమే! ఏపరమాత్మకీ నాపైన కటాక్షం కలగదూ! నేను మాట్లాడడం మొదలెడితే!—ఒక యత్నం చేశా.

"చూడండి—మీరు సరోజపై మరికొంత ఆప్యాయత కనబరిస్తే......"

"చాల్లెండి: సరోజవిషయం మీరెరుగరు. కొందరి స్త్రీలంతే. వాళ్లని తిట్టే, హింసించి, బాధపెట్టిన వారిని గాని కనికరించరు. ఓ సారి......"

ఇంక లాభం లేదు. ఆయత్నం విరమించి, చంద్రుడికేసి చూస్తూ నా పగటి కలలు కంటూ కూర్చున్నాను. పగటి కలలు మానవ హృదయానికి స్వర్గం లాంటివి. నాకు క్రాస్‌వర్డ్ పజిల్‌లో ఇరవై వేలొస్తే ఎల్లా ఖర్చుపెట్టేదీ, వూహించుకుంటాను. సరోజను—నేనూ ప్రేమించాననుకోండి—వివాహమాడి వుంటే నా జీవితం ఎల్లావుండేదీ వూహించుకుంటాను. ముకుందం కబుర్లని కళ్యాణి ఎల్లా భరించగలిగిందో? ఆమె దగ్గర కూడా యిల్లాగే మాట్లాడతాడా—ఆవిడ వింటుందా. ఇప్పుడు ముకుందం ఏమంటున్నాడో వింటామని పగటి కలని తుడిచేసి, అతనికేసి చూశాను.

"మా ఆవిడంటుంది—నేను తన దగ్గరవున్నప్పుడుకంటే దూరంగా వున్నప్పుడు తనకి దగ్గరగా వున్నట్లు వుంటుందిట. అల్లా గంటుంది గాని, దూరంగా వుంటే 'ఎప్పుడొస్తారు!' అని టెలిగ్రాంలమీద టెలిగ్రాం లిస్తుంది. దగ్గరగా వుంటే ఎప్పుడు వెడతారురాబాబూ—అన్నట్లుగా ప్రవర్తిస్తుంది—మీకూ అల్లాగే అనిపిస్తోంది కాదూ?"

ఒక్కసారి ఉలిక్కిపడి కుర్చీలోంచి లేచాను.

"ఇంకా నయం—ఎంతమాట!" అన్నాను. ఇంక నాకు ఆ రాత్రికి మోక్షం లేదు. హాయిగా ఆయనకి లొంగిపోయి, ఆ ధ్వని సాగరంలో పూర్తిగ మునగడం మంచిదనుకుంటూండగా, దైవం నా భక్తికి మెచ్చి పరంధామయ్యని పంపించాడు. తుపానులో రైలు దొరక్క యిరుక్కుపోయిన వ్యక్తులలో పరంధామయ్య వొకడు. నాకు స్నేహితుడు. ప్రసిద్ధ రచయిత. ఆయన్ని ముకుందానికి అప్పగించి నేను కొంతంత స్వేచ్ఛ పొందొచ్చు.

"పరంధామయ్య గారని—'హాయిగోళ్ళ హోటలులు' అనే యాత్రాగ్రంథం వ్రాశారు. అమెరికా, జపానుదేశాలు తిరిగొచ్చారు. అని ముకుందానికి పరిచయం చేశాను.

"అయ్యో ఆయన్ని ఎరక్కేం... వెనకటికి వోసారి చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారికి వజ్జాపురంలో సన్మానం తలపెట్టారు. మామామ గారి తండ్రి అధ్యక్షులుట......"

పరంధామయ్య హాలం అనుకుని కారియర్ విషయం చూస్తానని బైటకొచ్చి నిశ్శబ్దంగా గాలి పీల్చానని రహస్యంగా వొప్పుకుంటున్న స్వార్థపరుణ్ణి.

బస్‌స్టాండ్‌దగ్గరగాని ముసలయ్యకి చుట్టకాల్చుకునేటందుకు సరైనస్థలం దొరకలేదు. అక్కడ దొరికాడు. తీసుకొచ్చి, కారియర్ యిచ్చి హోటల్‌కి పంపించాను. ఎనిమిదికావొస్తోంది. పరంధామయ్య—సాహిత్యసభల్లో గంటలు గంటలు ఉపన్యసించే పరంధామయ్య ఆ ప్రవాహంలో వుక్కిరిబిక్కిరవుతున్నాడు. నన్ను చూడగానే లేచాడు.

"ఇంతకీ యీయనెవరో పరిచయం చేశావుకాదు." అన్నాడు కొత్తకోపంగా. సమాధానంచెప్పే ప్రాప్తి నాకు లేదు. ముకుందం దొరకపుచ్చుకున్నాడు.

"నేనూ రచయితనే—వో వెయ్యిపేజీల గ్రంథం వ్రాశాను"

"ఎప్పుడూ చెప్పారు కాదేం. అచ్చయిందా?" అన్నాను ఎల్లాగో సందుచేసుకుని.

"అంటే బుర్రలో వ్రాశాను. కాగితంమీద వ్రాయడం ప్రారంభించాలి. చాలా పెద్దగ్రంథం, రెండువేల పేజీలు పట్టొచ్చు. ఇంకా పేరుపెట్టలేదనుకో—"

ఏంపేరుపెడితే బాగుంటుందంటారు?

"విషయమేమిటో తెలిస్తే..." పరంధామయ్య వాక్యం మరోలోకంలో పూర్తవుతుంది.

"అదేచెబుదా మనుకుంటున్నా. మొన్న వ్యవసాయశాఖ వారికి పిటిషన్ పెట్టానా—నేనూ లాయర్నే—ఐనా లాపదాలు వాడకుండా, అతిసులువైన సరళమైన భాషలో వ్రాశానేమో—ఎందుకంటే మా మామగారింట్లో వంటాయన శరభయ్యకి కూడా యిట్టే అర్థమైంది. విషయం బోధపడగానే ముక్కుమీద వేలేసుకున్నాడు."

పరంధామయ్య దగ్గరుండడంవల్ల కాబోలు, కొంచంధైర్యం చిక్కి సందేహనివృత్తి కుపక్రమించాను.

"మీ మామగారింట్లో వున్నది వొంటలక్కగా." అన్నాను ముకుందాన్ని పట్టేయించగలిగానని గర్వపడుతూ.

"సరేలే—అది డెప్పుడో వెళ్లిపోయింది, వెండి ముక్కుపొడుం డబ్బీ, అరడజ వెండిపళ్లాలూ తీసుకొని. నే నారాతీశాను. అత్తగారూ వాళ్ళూ ఆడదాన్ని యాగీచెయ్యడ మెందుకని వూరుకొన్నారు. శరభయ్యని కుదిర్చిపెట్టింది నేనే—వాడున్నాడే, వంటచెయ్యడంలో భీముడు. "అతనిచేతి భోజనం వొక్కసారి తిన్నట్లయితే, పొట్టి శ్రీరాములు యీ నాటికీ జీవించేవుండును. నా గ్రంథంలో వొక అధ్యాయం అతన్నిగురించే."

"మీరు వ్రాసే గ్రంథం స్వీయచరిత్రన్నమాట..."

"అసలువిషయం చెప్పనివ్వండి — చాలామంది చంపుక తింటున్నారు, మీ చరిత్ర వ్రాయండని — నాకు తీరికేదీ? జీవించదల్చుకున్న వారికి గ్రంథరచన పడదేమో. వోసారి..."

భూకంపం ఏప్రాంతంలో ఏసమయంలో చెలరేగుతుందో ఎవరు చెప్పగలరు! పెద్ద కూతలు తీసింది. పరంధామయ్య నేనూ అందులో పడిపోయాం—వో పావుగంట. తెప్పరిల్లి 'దాహం' అన్నాడు పరంధామయ్య. - అని తనే లోపలికెళ్ళాడు.

"శరభయ్య మాకక్కర్లేదంటే నాదగ్గరే అట్టేపెట్టేసుకున్నాను. పేరమ్మనినాదగ్గరేవుంచుకున్నాను-ఏంచెయ్యను తెనుగుభాష లోపం-వుంచుకోక తప్పదు. చురుకైనపిల్ల. మొగుణ్ణి వొదిలేసింది.—వాడే వొదిలేశాడనుకో—రంగం వెళ్లాడు. రాజకీయాలు వొదులుకున్నాను. ఆటలు పాటలు వొదులుకున్నాను. కృష్ణా రామా అనుకుంటూ, పొలం, తోట చూసుకుంటూ కడుపులో చల్ల..."

ఇంతలో 'బాబోయ్' అని లోపల్నించి పరంధామయ్య గారు కేకేశారు. తొందరగా వెళ్లాం. ఆయనకి తేలుకుట్టిందిట. కాలు గట్టిగా అదిమిపట్టి, "మంత్రగాళ్ళెవరైనా కాస్త చూడండి. ఇది మామూలు తేలుకాదు." అని బాధపడుతున్నాడు. నేను కాలుకు మూలలా చూస్తున్నాను. 'కనబడదేం!' అన్నాను. "నీకు హ్యాగతం ఉన్నా ఎదురుగా వొస్తుంది మరీ—మందేం లేదూ! డాక్టరెవరూ లేరూ!" అంటున్నాడు.

ముకుందం మళ్లీ మొదలెట్టాడు. "ఓసారి పేరమ్మకిల్లాగే తేలుకుట్టింది. దానికెంత బాధకలిగిందంటే, 'మామా తేలుకుట్టిందర్రోయ్,' అని కేకేసింది. కాదు చీమన్నాను నేను. ఏడవడం మొదలెట్టాడు..."

"డాక్టర్ని తీసుకురండి—మంత్రం వెయ్యలేరూ..."

"మీరిక్కడే వుండండి, డాక్టర్ని తీసుకొస్తాను." అని బైలుదేరాను. "నువ్వు తిరిగొచ్చేటప్పటికి నా ప్రాణం పోతుంది. ఉండు—నేనే వొస్తాను."

నేను పరంధామయ్యను తీసుకుని బైటకెళ్ళి షోరిక్షా మాట్లాడి అందులో ఎక్కాం.

"మీకు మంచి టైములో, అలారమ్ మోగినట్లు—తేలుకుట్టిందండి. లేకపోతే నా రైలు తప్పేను. ప్రొద్దున పదింటికి దిగాను. పదిగంటలు లేటన్నారు. అంటే, ఎనిమిదింటికన్నమాట. ఇప్పుడు పావుతక్కువ ఎనిమిది. కాబట్టి నాకు రైలందుతుంది. మనకి ఢిల్లీ ప్రయాణం తప్పదు. వోసారి నేను లాబర్ కమీషనర్ రంగనాథం ఢిల్లీ ప్రయాణం కట్టాం. నాగపూర్ చేరేప్పటికి..." రిక్షా మళుపు తిరిగింది. ఓ జట్కా ఆపుచేయించి, ముకుందాన్ని అందులో ఎక్కమని సెలవుతీసుకున్నాం. మమ్మల్ని తనవూరు ఆహ్వానించాడు. అల్లాగే అన్నాం. ఏదో చెబుతున్నాడు—జట్కా దూరంగా వెళ్ళింది. రిక్షావాణ్ని తిన్నగా హోటల్కి పట్టమన్నాడు పరంధామయ్య. కారియర్ యింటికొస్తుందిగా అన్నాను. ఇంటికెడితే యీసారి నిజంగా తేలుకుడుతుందన్నాడు పరంధామయ్య!

ఇది జరిగింతర్వాత ముకుందాన్ని నేను కలుసుకోలేదు. అటు వెళుతూ ఓసారి పరంధామయ్య, ముకుందం బంగళాని, తోటని చూసి, వోపూట భోజనంచేసి వొచ్చినట్లు, వివరాలన్నీ ఉత్తరం ద్వారా తెలియబరిచాడు. శరభయ్యవొంట అద్భుతంట. పేరమ్మ బ్యూటీట. రోజూ పదిమంది తక్కువుండరట భోజనానికి. ఆయనకున్న పలుకుబడి, పేరు, అంతా శరభయ్య వొంటమూలంగానేట. అతని స్వీయ చరిత్ర క్లుప్తంగా నాలుగుగంటలు చెప్పాడుట. అది వినగానే తిన్నదంతా అరిగిపోయిందిట. 'నాసంభాషణవల్ల జీర్ణంకాని పదార్థంలేదు' అని ముకుందం నిర్వచనం చేశాడుట.

అట్లాంటి ముకుందానికి ఎందుకు మతి భ్రమించి, పిచ్చాసుపత్రిలో వుండాల్సొచ్చిందో నాకు బోధపడలేదు. కొద్దిగా మానసిక శాస్త్రం నేనూ చదివాను. సంసార సుఖంలేకపోవడం అతివాగుడికి వోకారణంగా చెప్తారు. ప్రేమతృష్ణ మాటలద్వారా తీర్చుకుని తృప్తి పడటం చిహ్నం. నాకిది సరైనకారణంగాతోచలేదు. కృత్రిమంగా వూహిస్తే ఏవేవో చిత్రమైన కారణాలు కల్పించవొచ్చు. జాఢ్యం ఎంత కృత్రిమమైందో, దానికి మందు కూడా అపూర్వంగా వుంటుంది. గుడ్డివాడు విసిరిన బెడ్డలాంటిది. మానసికశాస్త్రంలో మందు, తగిలితే తగులుతుంది, లేకపోతే లేదు. నేమొదట్లో అనుకున్న కారణమే నాకిప్పటికీ సమంజసంగా కనబడుతోంది. ముకుందం మంచివాడు; స్వార్థరహితుడు. జీవితంలో ఏదీ కోరకుండా, అన్నీ తెచ్చుకుని సర్వమూ వొదులుకున్న యోగి. విలువలు కట్టని విమర్శకుడు. సిద్ధాంతాలు అమాయకప్రజ నెత్తిన రుద్దని వేదాంతి. అయినా అతనిబారినుండి పారిపోడానికి నేనూ యత్నం చేశాను. భార్య విసుగెత్తి ఇంకచాలు బాబు అనుకుని పరమపదించింది. సరోజ పెళ్ళి చేసుకోనంది. అందరూ అతన్నుండిపారిపోయి అతన్ని ఏకాకినిచేశారు. నాకళ్లంట అప్రయత్నంగా నీళ్లు తిరిగై.

పాపం అతనేం అపచారంచేశాడు! రెండురూపాయలిచ్చి-కర్నాటక సంగీతవిద్వాంసుడు, వయొలిన్, మృదంగం విద్వాంసులు కలిసి మూడుగంటలు ముమ్మొరయుద్ధం సాగిస్తే చూసి, విని "అహా, ఎంత అద్భుతంగా వుందండీ" అని చెప్పగోడంలేదూ! మనం ఖర్చుపెట్టిన రెండురూపాయలనీ సమర్థించేటందుకు కాక, మరెందుకు మనం మెచ్చుగోడం! కానీ ఖర్చులేకుండా ముకుందం మనకి వినోదం కలిగిస్తే, ఏవగింపా! అతనికి పేర్లెట్టి హేళనచెయ్యడమా!

నీతిలో మెళకువలు తెలిసున్నవాడు ముకుందం. ఏనాడో భార్యకి అపచారం చేశాడు. దాన్ని ఎరుక్కున్నాడు. తను సమాధానం పడలేకపోయ్యాడు. సంఘానికి చెప్పేసి, పాపపరిహారానికుపక్రమించాడు మాటలద్వారా. అదీ నాకు తోచినకారణం. అతనా జీవితంలో దేన్నీ కోరడు. ప్రతిఫలంకోరని సంభాషణ—అతనిమాట పడిపోయిందంటే నాకిప్రపంచంలో ఏదో తీరనిలోటు కనబడింది. అతనిభార్య కళ్యాణి అన్నట్లు, అతను దూరంగావున్న కొద్దీ దగ్గరగా వొచ్చినట్లుంటాడు. దగ్గరగావుంటే తప్పించుకు తిరుగుతాను. నాకు తెలుసులేదు.

అతని జీవితంలో ఏదో లోటుంది. దాన్ని శోధించి ఎవ్వరూ బైటపెట్టకుండా అతను 'మాటలు' అనే వల అల్లుకున్నాడు. అతన్ని కదిపి మాట్లాడిస్తే అదేమిటో బైటపడును. కాని ఇప్పుడు ఆ అవకాశం లేదు. అతనికి మాటపోయింది. కాలచక్రం నిలిచినట్లయింది. దిగులుగా కూర్చున్నాను. "పోనీ వోసారివెళ్ళి చూసిరాకూడదూ!" అంది మాఆవిడ.

ఆ రాత్రే బెంగుళూరు ప్రయాణం అయ్యాను. హాస్పిటల్కి వెళ్లేప్పుడికి సాయంత్రం నాలుగైంది. బైట ముకుందం తమ్ముణ్ణి కలుసుకున్నాను. అతను చెప్పాడు కొన్ని సంగతులు. పని పిల్ల పేరమ్మ, వంటాయన శరభయ్యతో లేచిపోయిందిట. వాళ్లని వెదుక్కుంటూ తిరిగాడుట ముకుందం. పేరమ్మని రైలుస్టేషన్లో

పట్టుకున్నాడుట. ఇద్దరినీ యింటికి రమ్మనమని బ్రతిమలాడాట్ట. జీతం ఎక్కువ చేస్తానన్నాడుట రానందిట. ఏదో వాగిందిట. అతని మామగార్ని, భార్యని, సరోజని—వాళ్ళకుటుంబాన్ని చులకన చేస్తూ మాట్లాడిందిట. లెంపకాయ కొట్టాడుట. మళ్ళా ఏదో అందిట 'నేనందుకు కావాల్సివొచ్చానా? ఇప్పుడేనండి ఏమంటారో!' అని సవాల్ చేసినట్లు మాట్లాడిందిట. పళ్ళు బిగపట్టి మొహం ఎర్రగా అయి, చేతులతో రక్కుటట్లుగా అభినయం చేశాట్ట కాని నోటంట మాటరాలేదుట. ఇవన్నీ పేరమ్మ చెప్పిందిట.

జీవితంలో ఏదీ ఆశించనివాడికి అసంతృప్తి వుండదు. కోరింది లభించలేదన్నప్పుడు వొచ్చే కోపం రాదు. ముకుందం ఉద్రేకాలకి అతీతుడు. కార్యశూరులు కోపానికి గురవుతారు. అతను ఏ కార్యం తలపెట్టడు, చెయ్యడు, కోపం అంటే ఏమిటో ఎరగని అమాయకుడు. అట్లాంటి ముకుందాన్ని పేరమ్మ రెచ్చగొట్టింది. కోపం తెప్పించింది. దాని తీవ్రతకి అతని శరీరం తట్టుకోలేక పోయింది. వ్యక్తిత్వానికి 'షాక్' తగిలించి. తేరుకోలేక పోయాడు. 'మాట' అతని ఆయుధం, అతని ఆయువు పట్టు, దాన్నే సవాల్ చేసింది పేరమ్మ, ఆయువుపట్టుమీద దెబ్బ కొట్టింది. ఊహాజగత్తు, పేలిపోయింది. మానసిక గోళాలు ఢీకొన్నాయి. వాటిమధ్య నలిగి కాలచక్రం నిలిచిపోయింది.

లోపలికెళ్ళి చూశాను. దిగులుగా, కూర్చున్నాడు. పెరిగిన గడ్డంలో తెల్ల వెంట్రుకలున్నాయి, కళ్ళకింద గీతలున్నాయి. జుట్టంతా చిందరవందరగా వుంది. పిచ్చివాడులా వున్నాడు. నన్ను చూశాడు. నాకళ్ళల్లోకి లోతుగా చూశాడు. ఏమీ మార్పులేదు అతని ముఖంలో. మందహాసం లేదు. నేను ఫలానా అన్న చైతన్యం లేదు. నాకు జాలేసింది. ఇల్లాగన్నాను

"ముకుందంగారూ—మీరు జీవితంలో అన్నీ సాధించారు. వొక్కటితప్ప, మౌనంగా, నిశ్శబ్దంగా వుండటంతప్ప అన్నీ సాధించారు. మీరు నిండైన, పరిపూర్ణులైన ధన్యజీవులు."

ఏదో చప్పుడైంది—సంకెళ్లు వూడిపడ్డట్లు, సముద్రం వెనక్కి వెళ్ళి ఎండినట్లు, భూకంపం బీటలు మూసుకుని లోలోన అణగారినట్లు, కాలచక్రం వొక్కసారికదిలినట్లు—

"ఆ—నేను మాట్లాడలేనంటారా? నేను మూగనా—నిశ్శబ్దమా—మౌనమా...ఎందుకు మాట్లాడలేను. వినడం చేతకాని వారికి మాట్లాడ్డం చేతకాదు. వాళ్ళే మూగవారు. ఓసారి విజయనగరంలో అష్టావధానం జరిగింది. పదిమందీ పది ప్రశ్నలడుగుతారు. వారికి సమాధానాలు, గంట తర్వాత, క్రమంలో చెప్పాలి. నేనో ప్రశ్న అడిగాను, తికమకగా—కాకి గూటిలో చిలుక పిల్ల వుంటే తోడేలు చెట్టుకింద వున్నప్పుడు, పెద్దపులి అరుస్తే, భయపడేది, చిలుకపిల్లా, కాకా, తోడేలా—క్రమంలో చెప్పాలి..."

అల్లా ముకుందంగారు యథావిధిగా తన ధోరణి సాగించారు. ఆయన మాట్లాడిన వాక్యానికి ప్రతిధ్వని లేదు. వాక్యం ముగించి నప్పుడు కదా ప్రతిధ్వని వినబడేది! ఆముగింపు లేదు—ఆ ప్రతిధ్వని లేదు.
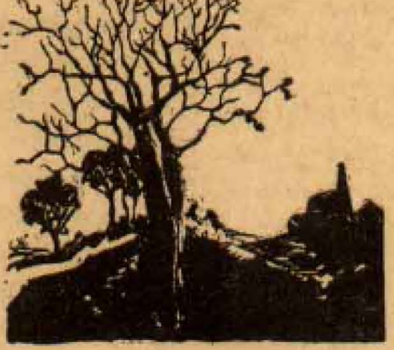
ఈకథలో ముకుందానికి అన్యాయం చేశానా ఎక్కడేనా అని తిరిగిచూశాను. ఒకచోట చేశాను. రైళ్ళాగిపోయి, రెండో సారి నన్ను కలుసుకున్నప్పుడు 'రండి టీ తాగొద్దాం' అని ముకుందం అన్నట్టుగా వ్రాశాను. అది పొరపాటు. అట్లా ముకుందం అనలేదు. అనడు. టీకి, భోజనాలకీ, స్థూలజగత్తులో శారీరకావసరాలకీ అతనికి టైము లేదు. వీటితో ఆ ఊహాసామ్రాజ్య చక్రవర్తికి నిమిత్తం లేదు. అతను హాస్పిటల్‌లో వున్న ఆవారంరోజులే కాలచక్రానికి విరామం.